

Стояла тепла весняна ніч; кулак загнував у двері з такою силою, що погнулися петлі.

Чоловік, що відчинив двері, визирнув на вулицю. Від річки плив туман, та й ніч була хмарна. З тим же успіхом він міг би дивитися крізь білий оксамит.

Але потім йому здалося, що на віддалі, за потоком світла, який виливався на дорогу з дверного отвору, видніють якісь розмиті постаті. Багато постатей, які пильно за ним спостерігали. Йому здалося, що, можливо, там були ледь помітні світляні цяточки...

Втім, щодо постаті, яка стояла просто перед ним, помилитися було неможливо. Вона була величезною, темно-червоною і на вигляд була наче людська фігура, ліплена з глини дитиною. Очі її були як дві жарини.

— Ну? Що треба в цю пору ночі?

Голем простягнув йому шиферну дощечку, на якій було написано:

КАЖУТЬ, ВАМ ПОТРІБЕН ГОЛЕМ.

Ну звісно: големи ж не вміють розмовляти.

— Ха. *Потреба є. А от можливості — немає.* Де я тільки не питав, але за цих безумних цін, які за вас нині правлять...

Голем стер слова на дощечці і написав:

ДЛЯ ВАС — СТО ДОЛАРИВ.

— То ти продаєшся?

III.

Голем відступив убік. На світло ступив інший голем.

Чоловік у дверях ясно бачив, що це — також голем. Але він не був схожий на ті звичайні неоковирні глиняні штуки, що час від часу трапляються на очі. Цей сявав, як щойно відполірована статуя, досконало виліплена аж до деталей одягу. Він нагадував старовинні зображення королів, з гордовитою поставою й величною зачіскою. Власне, на його голові було навіть наліплено невеличку корону.

— Сто доларів? — з підозрою перепитав чоловік. — І що ж із ним не так? Хто це його продає?

З НИМ УСЕ ГАРАЗД. ДОСКОНАЛИЙ У ВСЬОМУ. ДЕВ'ЯНОСТО ДОЛАРИВ.

— Схоже на те, що хтось хоче якнайшвидше його позбутися...

ГОЛЕМ МАЄ ПРАЦЮВАТИ. ГОЛЕМУ ПОТРІБЕН ГОСПОДАР.

— Так, звісно, але ж розказують всяке... Про големів, які дуріють і починають виготовляти забагато предметів, усяке таке...

ВІН НОРМАЛЬНИЙ. ВІСІМДЕСЯТ ДОЛАРИВ.

— Він на вигляд... новенький, — чоловік постукав пальцями по лискучих грудях. — Але ж більше ніхто не створює големів, тому й ціни тримаються куди вище за можливості малого бізнесу... — він зупинився. — Хтось почав виробляти їх знову?

ВІСІМДЕСЯТ ДОЛАРИВ.

— Я чув, жерці заборонили виготовляти їх ще багато років тому. Можна нарватися на великі неприємності.

СІМДЕСЯТ ДОЛАРИВ.

— Хто за таке взявся?

ШІСТДЕСЯТ ДОЛАРИВ.

— Він продає їх Альбертсону? Або, там, Шпакеру і Вільямсу? Попит на големів зараз величезний, а вони мають гроші, щоб інвестувати в нову фабрику...

П'ЯДЕСЯТ ДОЛАРІВ.

Чоловік обійшов нового голема навколо.

— Людина ж не може просто сидіти й дивитися, як її підприємство банкрутує через демпінгові ціни конкурентів. Я хочу сказати...

СОРОК ДОЛАРІВ.

— Релігія — це fajно, але ж богів цікавить не фінплан, а фіміам, еге ж? Гм-м-м... — чоловік підняв погляд на безформний силует голема в тіні. — Там було написано «тридцять доларів», так?

ТАК.

— Завжди полюбляв оптові розцінки. Почекай секунду, — він зайшов усередину і повернувся з пригорщцею монет. — Ти продаси когось із них тим покидькам?

НІ.

— Чудово. Перекажи своєму босу, що з ним приємно мати справу. Заходь сюди, Сонячний Джиме.

Білий голем ступив до фабрики. Щось тихо зашипіло. По тому, злегка похитуючись, важкі великі постаті рушили геть.

Незабаром жебрак за рогом, в надії простягнувши руку по подаяння, із неймовірним подивом виявив, що зненацька збагатився на цілих тридцять доларів.*

---

* Пізніше він напився до непритомності, і його затяг на борт та закачали у раби-матроси купець, чий корабель вирушав до далеких чужинських країв. Там він зустрів багатьох юних панянок, які носили небагато одягу. Врешті-решт він помер від того, що наступив на тигра. Так добрі справи ширяться світом. — *Прим. авт.*

Дискосвіт розвернувся на осяйному тлі космосу, плавно-плавно обертаючись на спинах чотирьох велетенських слонів, розташованих на спині Великого А'Туїна, зоряної черепахи. Повільно пропливали континенти, увінчані погодними системами, які, своєю чергою, плавно оберталися в протилежному напрямку, ніби партнери по вальсу, що кружляють одне проти одного у вирі танцю. Мільярди тонн географії неквапно котилися небесами.

Люди зневажають такі дурниці, як географія та метеорологія — і не лише тому, що стоять на першій і мокнуть під другою. Ці дисципліни не надто схожі на справжню науку.* Географія — це просто уповільнена фізика з кількома встромленими в неї деревами, а метеорологія повна неймовірно фешенебельного хаосу та плутанини. А літо — це не просто такий час. Це ще й таке місце. Літо — це створіння, яке здатне рухатися; взимку воно полюбить перебиратися на південь.

Пори року рухаються навіть на Дискосвіті, з його крихітним сонцем, яке крутиться круг нього, поки він повільно обертається навколо вертикальної осі. В Анк-Морпорку, найбільшому і найвеличчішому з міст, літо турнуло весну й отримало стусана в спину від осені.

Географічно кажучи, в самому місті великої різниці між ними не було, хоча пізньої весни нечистоти на поверхні річки часто набували приємного смарагдово-зеленого забарвлення.

Тумани весни змінювалися осінніми туманами, і як перші, так і другі змішувалися з випарами й димом

---

* Наприклад, коли приробляеш до чогось три зайві ніжки, а потім це підриваєш. — *Прим. авт.*

чарівницьких кварталів та майстерень алхіміків, доки не починало здаватися, що все це перетворилося на окрему, густу й задушливу, форму життя.

А час ішов собі.

Осіній туман притискався до опівнічних шибок.

По сторінках розірваного надвоє рідкісного тому релігійних есе проклав собі дорогу струмочок крові.

«І навіщо було це робити», — подумав отець Трубчек.

Наступна його думка зводилася до того, що калічити його самого теж було не слід. Але такими речами отець Трубчек зазвичай переймався мало. Люди загоюють рани, а книжки — ні. Тремкою рукою він спробував зібрати сторінки, але знову важко відкинувся назад.

Кімната крутилася.

Розчахнулися двері. Підлога зарипіла під важкими кроками — принаймні було чутно по черзі кроки та звук, ніби щось тягнуть.

Крок. Звук. Крок. Звук.

Отець Трубчек спробував сфокусувати погляд.

— Ти? — прохрипів він.

Кивок.

— Позбирай... книги...

Старий жрець дивився, як не дуже пристосовані до цього пальці збирають книжки й складають їх акуратними стопками.

Новоприбулий підібрав зі всіяної уламками підлоги перо, акуратно написав щось на клаптику паперу, скатав його і обережно вклав між губ отця Трубчека.

Вмираючий жрець спробував усміхнутися.

— Ми влаштовані не так, — кволо вимовив він, і маленький циліндр заворушився в його вустах, ніби остання сигарета перед стратою. — У... нас... свій... ш...

Вклякла перед ним навколішки фігура деякий час дивилася, а потім, дуже обережно і повільно, нахилилася вперед і закрила йому очі.

Його милість командор Семюел Ваймз (Міська варта Анк-Морпорка) насупився до дзеркала й почав голитися.

Бритва — це меч свободи. Гоління — це акт повстання.

Тепер хтось постійно готував йому ванну (щодня! аж не вірилося, що людська шкіра здатна витерпіти таке до себе ставлення). І хтось упорядковував його одяг (і який одяг!). А хтось готував йому Їжу (і яку Їжу! він знав, що набирає вагу). А ще хтось навіть начищав його черевики (і які черевики! не розвалюхи на картонних підшвах, а солідні, ідеального розміру черевики зі справжньої лискучої шкіри). Завжди був хтось, готовий зробити за нього майже все, але є речі, які чоловік мусить робити самотійно, і одна з них — гоління.

Він знав, що вельможна Сибіл не дуже це схвалювала. Її батько не голив свого обличчя жодного разу в житті. Для цього він мав спеціального слугу. Ваймз відбивався заявами, що надто багато років провів на нічних вулицях, аби почуватися щасливим, коли хтось тримає лезо в районі його горлянки, — але *справжня*, прихована, причина полягала в тому, що він ненавидів саму концепцію поділу світу на тих, хто голить, і тих, кого голять. Або на тих, хто носить лискучі черевики, і тих, хто зчищає з них бруд. Щоразу, коли він бачив, як дворецький